

La Fundació Jaume Bofill: evolució històrica i aproximació als estudis territorials a catalunya

**Santi Sanz i Gràcia
Carme Sillué i Beltran**

1. La «Fundació Jaume Bofill». Tasca de suplència i perspectiva de futur.

Jaume Bofill, un nom, un filòsof tomista, alguna justificació ha d'haver-hi per anomenar una institució que neix l'any 1969 amb el nom de «Fundació Jaume Bofill». I per què arriscar la Fundació a veure's identificada amb les coordenades ideològiques de Jaume Bofill?

Jaume Bofill abans de morir i estant ja ben malalt va convocar un grup d'amics per parlar de possibles projectes de creació d'algun centre d'estudis universitaris al marge de la Universitat. Aquesta inquietud neix en veure el gran buit d'institucions de govern i la burocratització de les poques que existeixen, amb la mancança del que tot això significa; gairebé exigia que la iniciativa privada intentés d'alguna manera suplir-les fins que les circumstàncies polítiques canviessin.

L'enriquiment intel·lectual i cultural del país no podia esperar més, era necessari que aquesta i d'altres iniciatives privades fossin capdavanteres en aquesta tasca.

La constitució de la Fundació Jaume Bofill fou aprovada el 27 de setembre de 1969 pel Sr. *Jefe de Fundaciones Benéfico –Docentes del Ministerio de Educación y Ciencia.*

Hi havia dos motius per batejar la Fundació amb el seu nom, tal com manifesta en Fèlix Martí, el primer director de la Fundació:

«Format en el tomisme, Jaume Bofill posseïa una gran creativitat filosòfica: era un pensador d'una gran vàlua intel·lectual. A més disposava d'una immensa cordialitat, la qual cosa el capacitava per a l'amistat amb qualsevol persona, encara que estigués molt allunyada ideològicament. En aquell moment, aquesta qualitat va fer que esdevingués un polaritzador d'inquietuds: a les primeres converses d'intel·lectuals a Montserrat, convocades pel Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, ell i Vicens Vives es van destacar com animadors. La capacitat d'acolliment, d'altra banda, feia que et sentissis sempre còmode, al seu costat, vestissis com vestissis i pensessis com pensessis. Era un home de país. Això ho va anar madurant poc a poc, i cap a la fi de la seva vida, per exemple, va decidir que només escriuria filosofia en català. Sentia les nostres coses amb naturalitat, sense dogmatismes».¹

El naixement d'aquesta entitat és similar al de qualsevol altra; neix com una entitat que, com «Minerva sorgint ja adulta del cap de Júpiter i proveïda de totes les seves armes»,² és ja adulta des de la seva gènesi. En el seu naixement convergeixen circumstàncies especialment favorables que pretenen cobrir unes necessitats amplament sentides per alguns pioners que aconseguen transmetre la seva inquietud a la societat on viuen, les quals garanteixen la seva viabilitat. Aquests pioners en la mesura que les seves forces ho permetien, entre d'altres fets incentivaven les investigacions que donessin resposta a problemes vius i a enfortir institucions que ja existien. En definitiva, potenciar en el possible allò que ja existia i ajudar les iniciatives noves.

Una fundació que adopta el nom d'un filòsof, amb una clara intenció de recuperar la «cultura popular», ¿com s'ho fa per subsistir econòmicament parlant? Es aquí on la Fundació obre un nou camí i fa una crida pública dirigida a una col·laboració econòmica col·lectiva, si bé no popular, és a dir, no amb socis de quota periòdica, però sí donants de capitals que s'entusiasmin amb la idea, però sense que tinguin un compromís a llarg termini. Aquesta modalitat de col·laboració permet fugir de la possibilitat d'entrar en un engranatge força perillós, que seria el de qui «paga mana». La concreció de l'aportació econòmica està fonamentada en dos principis:

1. Els dipositaris dels diners confien en la seva correcta utilització a les mans de l'equip executiu.

2. La Fundació imposa dues condicions als qui ajuden:

- a) mantenir informada la Fundació del que fan; i,
- b) acceptar un seguiment sobre la marxa dels treballs.

Pel que fa a qui determina o pren la iniciativa en els projectes a realitzar hi ha dues maneres d'actuar; d'una banda promoure les activitats la mateixa Fundació i d'altra escollint entre els projectes que presenten, sempre mante-

¹ Fundació Jaume Bofill 1969-1979; *Butlletí extraordinari, Barcelona*, 1979, pàg. 181.

² *Op. cit.*, pàg. 13.

nint-se fidels al principi d'enfortir la cultura pròpia en l'aspecte socioeconòmic. Les disciplines que interessin, sobretot, són: l'economia, la politicologia, la sociologia, l'antropologia, la comunicació de masses, la història, l'educació,...

L'objectiu principal està basat en el *principio de igualdad de oportunidades*,³ i és preparar gent per al futur, és a dir, investigadors eficaços que reflecteixin en el millorament general del país, investigant a fons els problemes de la comunitat catalana, posant una primordial atenció a les ciències socials. El mateix Fèlix Martí es manifesta partidari de posar l'accent en els problemes socials i en la necessitat de modernització i transformació social.

2. Context sociopolític en què neix la Fundació Jaume Bofill

Segons paraules del president de la Fundació Jaume Bofill, la dècada dels seixanta ha estat particularment important a casa nostra. És en aquest període que es forma una gran part de les elites polítiques que actualment dirigeixen el país. A destacar, igualment, el sorgiment de la societat civil a Catalunya, les aportacions i iniciatives que es generen, serveixen per compensar els efectes perniciosos del règim franquista; i és en aquest context on neix la Fundació Jaume Bofill.

Quan el mes de maig de 1969 es va crear la Fundació Jaume Bofill havien passat cinc mesos des de la nit de cap d'any de 1969, dia en que els matrimonis Teresa Roca-Josep Maria Vilaseca i Montserrat Colom-Fèlix Martí van entusiasmar-se en la promoció d'una entitat que es preocupés a contribuir a la recuperació cultural del país. El moment de la creació és explicat per Josep M. Vilaseca amb aquestes paraules:

«Les circumstàncies polítiques i socials reclamaven que es fes quelcom, però no hi ajudaven massa. Erem en un tombant de la història occidental entre el desglaç del Maig Francès, la Primavera frustrada de Txecoslovàquia i l'esperança de la consolidació de la Comunitat Econòmica Europea. A l'Església Catòlica succeïa el desencís dels fruits del Concili Vaticà II, representat molt particularment a Barcelona pel govern del bisbe foraster Marcelo González Martín. Havia mort l'abat Escarré i aviat ens deixaria el Dr. Manuel Bonet. En el camp polític espanyol s'exhauria, per moments, l'empenta de l'estabilització de l'economia de 1959 i sorgia el fenomen MATESA, amb totes les conseqüències polítiques que es podien suposar.

A casa nostra, després de l'esclat catalanesc més o menys tolerat dels començaments dels anys 60, representat sobretot pel moviment de la Nova Cançó, les diverses editorials sorgides, els treballs de la Rosa Sensat i el Sindicat Democràtic d'Estudiants, hi havia per tot arreu un cert desencís sobre l'acció immediata a fer. Calia pensar en noves empreses amb preocupació pel futur més llunyà. Malgrat tot, encara era necessari buscar un cert camuflatge i per això fou escollida la forma institucional de la fun-

³ *Op. cit.*, pàg. 182.

dació benèfic-docent (convertida legalment en cultural privada el 1972) per creure-la menys riscosa enfront de la persecució oficial, molt directament dirigida contra la conjunció dels ideals amb els diners».⁴

Llegides aquestes ratlles ens queda simplement ressenyar al llarg de les quatre grans etapes, en que segons el mateix Jordi Porta⁵ i malgrat les dificultats per marcar aquests quatre períodes, aquells treballs, orientacions i publicacions que ens són útils per apreciar les vicissituds internes, els moments de reorientació de la Fundació, degut als canvis socials i econòmics que anava vivint el país i als esdeveniments polítics del moment.

Així, doncs, assenyalem les quatre etapes següents:

1a. 1969-1971: Estructuració interna i primeres dificultats amb el règim franquista.

2a. 1972-1975. Primers resultats i contribució a la recuperació democràtica.

3a. 1976-1984. Anàlisi dels principals problemes socials i col·laboració amb institucions democràtiques.

4a. 1985-1992. La nova dimensió europea i internacional dels problemes.

3. Evolució històrica de la Fundació Jaume Bofill

3.1. Primer període: 1969-1971. Estructura interna i primeres dificultats amb el règim franquista

L'horitzó polític a Catalunya és dolent, la política es fa al marge del poble, i sovint contra el poble. Aquest horitzó esdevé igualment pessimista arreu del món. Un cert totalitarisme reneix, és radical amb tendència que l'home de la societat industrial pugui ser manipulat fàcilment.

Entre el capitalisme i el socialisme, és aquest últim el que apareix com una via que ens pot ajudar a resoldre alguns dels problemes que preocupen als fundadors de la Fundació.⁶

El totalitarisme és un altra barrera per caminar cap a la direcció destijada de la recuperació de tot allò que forma part de la memòria col·lectiva. Sense hàbits democràtics, de pluralisme, de diferenciació, tot són obstacles, fins i tot la crítica pròpia és poc constructiva, poc alegre.

En aquest context es fa necessari preparar persones, donar a conèixer els problemes i proposar alternatives que facin possible la recuperació de la identitat nacional.

Formant part d'aquest aiguabarreig, apareixen els no integrables al sistema establert; són els joves i/o aquells adults de tots els nivells socials que procla-

⁴ *Op. cit.*, pàgs. 13-14.

⁵ Director de la Fundació Jaume Bofill des del curs 1971-1972.

⁶ Segons Félix Martí a Fundació Jaume Bofill 1969-1979, *Bulletí extraordinari*, Barcelona, 1979, pàg. 31.

men una nova forma de vida. Constitueixen l'únic rebuig radical a la societat constituïda, són poc polítics en la forma de materialitzar les seves actuacions. Malgrat aquestes característiques són, per contra, els que promouen noves perspectives, noves sensibilitats, s'esforcen per aconseguir uns canvis de qualitat en el dia a dia, en allò que és més quotidià i que, de ben segur, ajudarà al reviscolament de la memòria històrica.

Tal com anunciàvem al principi d'aquest apartat, Catalunya no s'inclou dintre d'aquest aiguabarreig, amb l'excepció que queden minories molt reduïdes que intenten fer quelcom, malgrat que la situació del país és de paràlisi.

No hi ha cap tipus de representació pública: ni sindicats, ni partits, ni ajuntaments, ni cap entitat de govern que sigui del poble català, i contradictòriament a la gent no li preocupa.

«A més a més, Catalunya és un poble que està atacat en la seva entitat nacional. Estem sotmesos a un imperialisme anticatalà. Tants anys d'ocupació dissimulada han creat dos problemes que convindria d'estudiar i mirar d'afrontar».⁷

Aquestes reflexions són les que van portar els membres fundadors a valorar i sospesar quins serveis poden fer pel futur de Catalunya. Les activitats a realitzar seran fruit de llargues converses amb homes i amb grups de coneixedors de realitats diverses que saben com posar en marxa la reconstrucció del nostre futur. En aquest sentit s'entén que la Fundació té una missió política i no simplement cultural.

Per això la Fundació en la seva gènesi va promoure la creació de dos organismes. En primer lloc, la Comissió de Política Universitària, amb la finalitat de fer una triple tasca: conèixer i criticar els models universitaris estrangers, estudiar el que ha de ser la futura universitat catalana i aportar suggeriments per anar modificant la realitat universitària dels anys 60-70. L'altre organisme és el Servei d'Estudis Pastors, amb la finalitat de suplir el no saber ni poder fer dels bisbes i eclesiàstics en general, així com de preparar la gent de base envers les qüestions pastorals i polítiques del futur.

La Fundació va celebrar en la clandestinitat la Primera Assemblea de Catalunya el 7 de novembre de 1971, fet que provocà que l'onze del mateix mes la policia irrompés en els seus locals i dugués a terme un escorcoll, justament quan hi havia material escrit susceptible de ser considerat propaganda il·legal. Van detenir les persones presents en aquell moment i posteriorment el Patronat de la Fundació va ser citat a declarar. Com a resultat, la Fundació va ser objecte d'un ampli reportatge a la revista *Fuerza Nueva*, en un article titulat «El separatismo catalán en marcha».

⁷ Jordi Porta. «La Fundació Jaume Bofill. Crònica breu de vint anys», *Revista de Catalunya*, núm. 40, pàg. 62. Nova etapa abril 1990. «Deixant a part els problemes de llengua, se'ls dificulta la comprensió i la solidaritat amb aquest país del qual formen part. Se'ls fa forasters i no ciutadans, i en alguns casos es fomenten actituds agressives contra la vida catalana que, de fet, ja els pertany. La immigració per ella mateixa no constitueix una modalitat de l'ocupació. El nostre país pot quedar profundament dividit si no podem atendre les exigències de persones arrelades amb les persones i comunitats immigrades(...)».

Entre els treballs promoguts durant aquest període són de singular interès els relacionats amb els moviments migratoris, que responen a les transformacions que ha sofert la societat catalana receptora d'immigrants, com per exemple l'estudi *Immigració i mobilitat social a Catalunya*.⁸

En el camp dels joves es va realitzar un estudi sociològic sobre *El comportament de diferents grups de joves a Barcelona*, i sobre l'excursionisme a Catalunya, que també permet ampliar el coneixement científic d'alguns aspectes de la joventut de la dècada dels 60-70.

Importants van ser els contactes amb el País Basc i Galícia, estudiant la possibilitat d'establir vincles d'informació mútua. En aquest camp de les relacions internacionals, el més important a destacar és l'establiment d'uns serveis a París, prop de la UNESCO, amb continuació a Ginebra, prop dels organismes internacionals. Aquests serveis es concreten en la constitució d'una Fundació Internacional d'Estudis Històrics i Socials sobre la Guerra Civil de 1936-1939 (FIEHS), que té la seu a Perpinyà.⁹ Per a aquesta Fundació es va crear un Patronat Internacional presidit per Ramon Sugranyes de Franch, nomenat per Jordi Planes i Casals, director del Centre de Documentació de Perpinyà.

Tal com hem esmentat abans en aquesta primera fase d'estructuració i definició dels primers projectes es va establir una forta relació amb l'àmbit universitari, amb objectius de futur envers la societat catalana. Durant el període 1970-1971 no s'elaboren treballs relacionats amb estudis territorials, els interessos, tal com ha quedat palés, són uns altres.

El curs 1970-1971 és un curs de replanteig. Aquest replanteig veu la necessitat de planificar les actuacions de la Fundació en períodes de temps superiors a un curs i proposa que fóra necessari elaborar un programa triennal amb etapes successives. Tanmateix, convé contextualitzar com els esdeveniments succeïts arran de la detenció i processament de Fèlix Martí, el director de la Fundació Jaume Bofill, van contribuir a un replantejament de funcionament intern, així com a prendre més precaucions. Doncs, és justament dintre d'aquest context que es va elaborar un document que pretenia i/o suggeria l'acció per al període 1972-1975.

Una de les primeres novetats, després d'aquesta petita crisi en l'existència i funcionament de la Fundació, va ser la creació d'una nova entitat independent, el Laboratori de Sociologia, depenent jurídicament de l'ICESB, amb l'objectiu incipient de canalitzar uns estudis sociològics sobre la realitat en aquells moments a Catalunya, i que alhora, permetés la recollida dels documents per coordinar futures tasques d'investigació.

A poc a poc, s'anava configurant un marc d'actuació dintre de la Fundació molt més ampli, i així, per tal d'enfortir la recerca en el camp de les ciències socials, la Fundació va concedir unes beques d'estudi per a formar persones.

⁸ Fundació Jaume Bofill *Catàleg de l'arxiu 1969-1991*, Barcelona, 1991, pàg. 66. Pinilla de las Heras, Esteban *Migraciones y movilidad social en Cataluña*, 5 fascicles, 1972-76. Traduït amb el títol *Immigració i mobilitat social a Catalunya*, 5 fascicles, 1972-76.

⁹ Esperant el dia que es pugui incorporar a la Catalunya del Sud.

Les beques del curs 1971-1972 es van repartir en les especialitats de sociologia, ciències polítiques, economia, psicologia, geografia, comunicació de masses, animació de grups, urbanisme i lingüística.

Durant aquest període resta per anotar el canvi de direcció de la Fundació, –aquesta queda coberta per Jordi Porta, actual director– i les aportacions que es refereixen a d'altres àmbits, com les comarques, sobretot barcelonines, i el món obrer, així com la continuïtat de les relacions ja existents.

3.2 Segon període: 1972-1975. Primers resultats i contribució a la recuperació democràtica

Aquesta segona etapa és prou diferent de l'anterior i de les posteriors; en ella es dona un dels fets més rellevants per un «futur» democràtic i de canvi, la mort del general Franco. Com molt bé sabem i la història recent així ens ho confirma, la senectud del franquisme era una evidència present molt de temps abans que es produís la mort del generalíssim. Calia doncs estar-hi alerta, no deixar que de sobte ens sobrevinguessin tot un seguit de modificacions, és a dir, s'havia d'anar caminant. Des de la timidesa de l'actitud de la Fundació es va començar a preparar un equip universitari especialitzat en l'anàlisi del comportament electoral.¹⁰

Deixant de banda aquesta introducció a la segona etapa, es fa necessari mencionar altres àmbits de treball que formen part d'aquesta nova dimensió de la Fundació Jaume Bofill.

Ressaltarem, en primer lloc, l'elaboració del diccionari *Ictineu*, publicat l'any 1979 per Edicions 62. Aquest diccionari recull un balanç crític de la producció científica dins del marc dels Països Catalans.¹¹

En segon lloc, es van promoure estudis d'història contemporània, especialment dedicats a la Segona República i a la Guerra Civil de 1936-1939, seguint la línia dels deixebles de l'historiador Vicens Vives.

En tercer lloc, i de resultes d'aquest afany historiogràfic, la Fundació, amb el recolzament d'Albert Balcells i Casimir Martí, va organitzar el maig de 1974 un col·loqui d'historiadors, on el tema principal va ser la interpretació històrica del nacionalisme català.

I per últim, i com a fet significatiu, esmentar que l'any 1975, amb la incorporació de Joan Costa a l'equip de la plantilla de la Fundació, es va iniciar la recerca en el que podríem anomenar sociologia urbana aplicada i que consistia a elaborar informes concrets a requeriment de les associacions de veïns i centres socials.¹² Aquesta nova tasca, si ben bé no és el que entenem quan es

¹⁰ Recollint els suggeriments d'Isidre Moles «La Fundació Jaume Bofill. Crònica breu de vint anys», *Revista de Catalunya*, núm. 40, Nova etapa abril de 1990, pàg. 62.

¹¹ L'encarregat de fer el diccionari va ser l'equip format per Francesc Artal, Pere Gabriel, Enric Lluch i Francesc Roca. «La Fundació Jaume Bofill. Crònica breu de vint anys», *Revista de Catalunya*, núm. 40, Nova etapa abril de 1990, pàg. 62.

¹² Fundació Jaume Bofill *Catàleg de l'arxiu 1969-1991*, Barcelona 1991, pàg. 30. Costa, Joan i altres *Estudi previ a la remodelació de la Barceloneta*. Treball portat a terme per iniciativa de l'Associació de Veïns amb el finançament de l'Ajuntament de Barcelona l'any 1978.

parla d'estudis territorials, no podem negar que sí té a veure amb l'ocupació, distribució i control en l'ús del territori, malgrat sigui a una escala d'àmbit local, més concretament de barri en aquest cas. Els estudis realitzats per Raimon Bonal i Joan Costa han estat nombrosos, però de característiques sociològiques més que territorials.

L'activitat de la Fundació durant el curs 1972-1973 es va caracteritzar pel desplaçament del centre d'atenció dels seus treballs cap a la recerca d'elements d'animació cultural en sectors populars, l'estudi i la difusió de la història recent als Països Catalans i l'ampliació geogràfica del camp d'actuació.

El treball de la Fundació, dirigit cap aquest nou enfocament, es va trobar amb algunes dificultats, fruit de les línies de recerca iniciades durant el primer període i els compromisos contrets, i la ideologia oberta, en el sentit de no respondre a cap orientació de partit.

Malgrat aquests condicionants, el treball de la Fundació ha anat evolucionant cap a les línies iniciades en les següents activitats: beques a estudiants, investigació sociològica, investigació històrica, promoció d'elements d'acció cultural i popular, ajudes a institucions, ampliació del camp geogràfic d'actuació, coordinació d'iniciatives i difusió de l'activitat de la Fundació.

Per tal d'ampliar el camp geogràfic d'actuació¹³ es van incorporar a la Comissió Tècnica persones que poguessin representar altres llocs del país, també persones relacionades directament amb la població popular o, més concretament, que representessin les possibles problemàtiques dels barris perifèrics de Barcelona.

El marc temporal d'anàlisi entre el mes de juliol de 1973 fins el 30 de juny de 1974 és suficientment significatiu per a la vida política general de l'Estat Espanyol i de Catalunya. La caiguda de l'Opus Dei, l'assassinat de l'almirall Carrero Blanco, la mobilització de les forces polítiques clandestines a l'interior de Catalunya, en el sentit d'eixamplar la seva capacitat de convocatòria, la revolució incruenta a Portugal, la crisi econòmica i energètica dels països europeus..., són tots fets que contextualitzen les activitats portades a terme en el sí de la Fundació.

Són esdeveniments d'àmbit local, nacional, estatal i internacional que serveixen de punts de referència inicial per a la reflexió del Patronat entorn els objectius que la Fundació Jaume Bofill es fixa per al futur. De tot aquest preàmbul s'ha cregut oportú fer-ne esment perquè novament ens trobem amb l'evidència que els treballs i la recerca sobre aspectes territorials encara no existeixen en l'obra de la Fundació.

Com diu el mateix Jordi Porta, director de la Fundació, en la redacció de la memòria anual, aquesta és diferent a les anteriors. Cal realitzar una parada en el camí per reorganitzar el funcionament, és a dir, pretén que els membres del Patronat reflexionin envers l'horitzó futur, analitzant i valorant si les determi-

¹³ Representant del País Valencià, del Rosselló i del País Basc.

nacions de prioritats i camps d'actuació en el marc general de les ciències socials¹⁴ han estat prou encertades.

El 1975-1976 és l'últim curs d'aquesta segona etapa en la construcció de la Fundació Jaume Bofill. No falten les novetats, els esdeveniments polítics d'importància cabdal per a la vida del país comproment el paper present i futur de la Fundació, ¿quin és el paper que la Fundació ha de jugar per a contribuir al procés democratitzador de la societat?

Comença una nova fase de relació amb altres organismes com la Diputació de Barcelonina del senyor Samaranch, l'Ajuntament de Barcelona d'en Viola, les caixes d'estalvi, etc..., que poden assumir algunes de les que fins ara havien estat activitats pròpies de la Fundació. També la Universitat de Barcelona pot obrir camins més esperançadors que els que fins aquell moment es preveïen.

Quant a les activitats pròpies d'aquest curs val a destacar la convocatòria pública de beques, la qual va voler promocionar un treball sobre l'Àrea Metropolitana de Barcelona que no es va portar a terme perquè els interessats van abandonar el seu projecte. Un segon treball becat, en què el jurat va considerar deserta l'adjudicació del premi, feia referència a la Planificació de Serveis Col·lectius a Catalunya. La resta de treballs i publicacions s'inscriuen dintre de l'estil fins ara comentat, els estudis territorials segueixen sense estar presents.

En altres àmbits d'actuació creiem convenient ressenyar el vincle existent amb l'Institut Pacis, i com en el decurs s'ha vist augmentat per l'interès mutu de vetllar per la difusió de la cultura popular. Aquesta conjuntura fortuïta d'interessos s'esdevé en la creació d'una altra Fundació: Serveis de Cultura Popular.

3.3. Tercera etapa: 1976-1984. Anàlisi dels principals problemes socials i col·laboracions amb institucions democràtiques

La Fundació Jaume Bofill, entitat que defenia la democràcia i l'autonomia de Catalunya mitjançant la recerca i la promoció cultural, es va veure obligada, durant aquest període, a definir més clarament la seva orientació ideològica o bé a mantenir-se en una certa ambigüïtat. Els tres eixos que constitueixen la Fundació –democràcia, Catalunya i socialisme– van impulsar a alguns dels membres a participar en la creació del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. Posteriorment, la Fundació va decidir aïllar-se de qualsevol formació política i va promoure la recerca social feta per persones de diversa procedència ideològica.

L'any 1976 s'organitza a Perpinyà el Primer Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans amb la col·laboració del Centre Pluridisciplinar

¹⁴ Treballs d'història de Catalunya dels períodes compresos entre la II República, la Guerra Civil i el Franquisme. Material bàsic que resultés útil per ambients populars. Treballs sociològics i econòmics, monogràfics que aportessin informació sobre problemes immediats.

d'Estudis Catalans de Perpinyà i amb la FIEHS (Fundació Internacional d'Estudis Històrics i Socials).

L'any 1979 se celebra el Segon Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans a la Ciutat de Mallorca. Hi van col·laborar l'Obra Cultural Balear, l'Acció Cultural del País Valencià i l'Institut d'Estudis Eivissencs.

Durant aquest període es van celebrar altres encontres i debats entre els que destacarem els següents:

– Es va dirigir l'àmbit de Recerca del Congrés de Cultura Catalana durant els anys 1976 i 1977.

– Amb l'Ajuntament de Barcelona s'organitzen conjuntament, l'any 1980, unes Jornades sobre Descentralització Municipal a les grans ciutats.¹⁵

– Amb l'Equip de Sociologia Electoral s'organitzen dos col·loquis de sociologia electoral a l'Estat espanyol, el primer l'any 1978 i el segon l'any 1984.

– Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Girona es van celebrar l'any 1984 unes jornades sobre el futur de l'esquerra a Catalunya.

Els temes i les línies d'investigació més importants que es van desenvolupar durant aquest període van ser els següents:

1. Arran d'una convocatòria pública de beques d'investigació sobre l'Autonomia es va llançar la revista *Administració Pública*, dirigida per Joan Prats.

2. El tema de l'organització territorial de Catalunya, amb una recerca de la qual són autors el geògraf Lluís Casassas i l'economista Joaquím Clusa,¹⁶ de la qual parlarem amb posterioritat.

3. El comportament electoral a Catalunya. En aquest sentit, la Fundació Jaume Bofill va iniciar una col·lecció de publicacions on es recullen els resultats i les anàlisis des de finals del segle XIX fins a l'actualitat.

L'any 1974, després de l'escorcollament realitzat per la policia, es va crear la Fundació Institut Pacis,¹⁷ dirigida per Joan Carles Brugué, per tal de preservar part del patrimoni fundacional de les possibles represàlies del règim franquista. L'any 1977 es crea la Fundació Serveis de Cultura Popular¹⁸ que tenia la finalitat de promoure accions i instruments que afavorissin l'accés popular als béns culturals. Les tres Fundacions treballen, però, independentment, encara que amb un mateix pla general d'actuació i d'especialització de funcions.

La FIEHS es va dissoldre l'any 1982, i el personal que hi treballava es va integrar en el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona.

L'any 1970 va ser creat l'ECPR (*European Consortium for Political Research*) per representants de vuit institucions europees dedicades a la Ciència Política.

¹⁵ Fundació Jaume Bofill *Bulletí extraordinari 1980*, Barcelona 1980.

¹⁶ Fundació Jaume Bofill *Catàleg de l'arxiu 1969-1991*, Barcelona 1991, pàg. 23.

¹⁷ Fundació Institut Pacis, Fundació Jaume Bofill, Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona, 1989, pàgs 9-19.

¹⁸ *Op. cit.*, 1989.

L'any 1983 eren membres de l'ECPR 111 Universitats i institucions docents i de recerca de setze països d'Europa. El principal objectiu del Consorci és el de fomentar la col·laboració i la comunicació entre els estudiosos de la Ciència Política. Per tal d'aconseguir-ho, els mitjans que s'utilitzen són les edicions regulars del Consorci, tals i com les Joint Sessions, l'Escola d'Estiu d'Anàlisi de Dades en les Ciències Socials i les sessions dels Grups de Recerca, celebrades cada any a la tardor.

Malgrat que la Fundació no ha tingut l'estudi del territori a Catalunya com una de les principals línies de recerca, sí que s'han publicat, amb la seva ajuda, alguns treballs on l'organització territorial ha estat matèria d'estudi. Durant aquesta època les obres publicades són les següents:

1. Amb la celebració del desè aniversari van tenir lloc, l'any 1981, unes «Jornades sobre descentralització municipal a les grans ciutats».

2. L'obra de Lluís Casassas i Joaquim Clusa *L'organització territorial a Catalunya*.¹⁹ El llibre presenta, de manera científica, una nova proposta de divisió territorial de Catalunya que s'estructura en dos esglaons, el primer dels quals equivaldria als municipis actuals, però amb una reordenació dels termes municipals actuals, i el segon està estructurat en tretze unitats, sis de les quals estan situades a l'Àrea Metropolitana de Barcelona que, en tot cas, constituïria un tercer esglaió.

3. La tesi doctoral de Joan Vilagrasa i Ibarz titulada *Creixement urbà i agents de la producció de l'espai: el cas de la ciutat de Lleida (1940-1980)*.²⁰ L'estudi estableix la interrelació existent entre les formes materials del creixement urbà i les característiques del mercat immobiliari. La proposta inicial afirma la dependència de les primeres respecte del grau de desenvolupament del mercat, i això en dos aspectes, el primer en una determinada morfologia urbana i el segon en la seva posterior evolució. L'estudi fa referència a tres conceptes claus: urbanització, dinàmica econòmica i política urbana.

4. *L'Atlas Cultural de Catalunya*²¹ té l'objectiu d'agrupar totes les entitats no mercantils de Catalunya i ho fa seguint la divisió comarcal establerta per la Generalitat. La llista de temes és el següent: grups o entitats (literàries, musicals, esportives, científiques...), equipaments (biblioteques, sales d'art, museus, cinemes...), mitjans de comunicació social (publicacions, radio, televisió) i altres (taules resum, mapes...). L'estudi ha estat realitzat pel Laboratori de Sociologia de l'ICESB, amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill.

5. La publicació *Sòl urbà i classes socials. Materials per a una política municipal*, de Raimon Bonal i Joan Costa. Si bé no s'emmarca dins de l'àmbit dels estudis territorials, si considera el territori, l'ús del sòl, com a element integrador del desenvolupament i assentament de les classes socials.

¹⁹ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1981*, Barcelona, 1981, pàgs. 47 i 83.

²⁰ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1983*, Barcelona, 1983, pàg. 86 i Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1991*, Barcelona, 1991, pàg. 84.

²¹ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1984*, Barcelona, 1984, pàg. 123.

3.4. Quarta etapa: 1985-1992. La nova dimensió europea i internacional dels problemes

La nova situació europea, amb la incorporació d'Espanya a la CE, ha propiciat que la Fundació Jaume Bofill adoptés a aquesta nova dimensió internacional els temes d'estudi que s'han desenvolupat en aquesta darrera etapa, especialment pel que fa al camp sociolaboral, al camp de la ciència política i al camp cultural.

S'han incorporat una sèrie de temes nous que seguidament enumerarem: el problema demogràfic; l'anàlisi de la situació del sindicalisme espanyol, fruit d'un copatrocini amb la Fundació Wolkswagen; presentar amb caràcter pluridisciplinari la cultura catalana en l'àmbit universitari de Salamanca; l'anàlisi de les repercussions socials de la innovació tecnològica, junt amb el procés d'unitat europea; l'anàlisi del comportament electoral i polític de la societat catalana; l'anàlisi crítica del funcionament del nostre sistema polític; educació, formació professional i sistema escolar; ètica i valors en la societat contemporània; història contemporània de Catalunya; identitat europea i pluralitat de cultures a Europa; migracions i mercat laboral: estudi dels moviments de població que es poden produir a Europa com a conseqüència de l'entrada en vigor de l'Acta Única i els seus efectes des del punt de vista del mercat de treball, formació professional i comunicació intercultural.

La temàtica abordada demostra que l'objectiu de l'entitat, tot i ser una fundació cultural privada, ha estat el d'administrar els seus recursos com si fossin patrimoni de la col·lectivitat.

Durant aquest període s'ha elaborat un nombre de treballs superior al d'èpoques precedents sobre organització i anàlisi del territori que seguidament enumerarem:

1. L'*European Consortium for Political Research, 1985*²² va celebrar a Barcelona les *Joint Sessions of Workshops*, on es va presentar un conjunt de ponències dedicades a govern metropolità. Una d'aquestes, titulada *The Role of the Corporació Metropolitana de Barcelona*, va ser presentada per M. Cuchillo, per la Universitat de Barcelona.

2. L'obra *Catalunya 77-88*²³ fa referència en diferents parts del llibre al tema que ens ocupa. El capítol «Societat», coordinat per Lluís Recolons, presenta en diversos apartats una anàlisi de l'organització del territori i de com està distribuïda la població sobre el país. El capítol d'«Economia», coordinat i redactat per Francesc Cabana, realitza un anàlisi d'economia regional dels diferents sectors de la producció, de les comunicacions i de la internacionalització de l'economia. El capítol de «Política», coordinat per Eugènia Salvador, dedica diver-

²² Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1985*, Barcelona, 1985, pàg. 29.

²³ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1988*, Barcelona, 1988, pàgs. 11-13 i Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1989*, Barcelona, 1989, pàg. 37.

sos apartats a l'organització territorial, l'organització de la justícia en el territori i la política territorial (les línies bàsiques de la política territorial, la política d'ordenació territorial i medi ambient, l'urbanisme, l'habitatge, les carreteres, aigües, ports i costes i transports).

3. *Els fluxos fiscals del sector públic a Catalunya*,²⁴ de la qual són autors Núria Bosch, Antoni Castells i Mercè Costa. L'objectiu del treball és el d'analitzar el flux de recursos pel canal de l'acció fiscal del Sector Públic Central, determinar quina és la presència dels diferents nivells de govern a Catalunya, tant des de la perspectiva dels ingressos propis com de la despesa directa que proporcionen als agents de Catalunya, des del punt de vista territorial.

4. Dos estudis dedicats a dos barris diferents. El primer a Ciutat Vella de Barcelona²⁵ i el segon al de Montigalà de Badalona. El de Ciutat Vella té com a objectiu elaborar una sèrie de propostes per tal de millorar les condicions socials del barri. Aquestes es concreten en sis punts: prioritització per l'atenció a la població amb problemes, creació d'un centre bàsic en salut, posada en marxa d'un centre de serveis socials, finançament públic d'un Centre Alimentari, atenció preferent a la gent gran i conversió de l'Àrea de Rehabilitació Integrada en gerència urbanística del barri. L'estudi sobre el barri de Montigalà a Badalona²⁶ s'inicia amb una síntesi històrica i sociològica de la problemàtica generada per una gran extensió de terrenys disponibles a Badalona. Posteriorment analitza l'evolució de la propietat dels terrenys, les planificacions realitzades al llarg del temps i les perspectives actuals del projecte amb els interessos de les diferents entitats cíviqües, socials i polítiques del municipi.

5. Dins del marc dels debats de l'Aula Provença, els ponents Lluís Cantallops i Joan Antoni Solans presenten l'estudi *Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90*.²⁷

6. La publicació *Catalunya cap a l'any 2000*²⁸ és una obra col·lectiva on es presenten les previsions que fan destacats especialistes prenent com a referència l'esmentat any. Els temes que es tracten són agricultura, administració local, demografia, ensenyament, informació, indústria, institucions polítiques, investigació, organització de les empreses, sanitat, serveis socials urbanisme i turisme.

7. L'obra *El barri de la Salut (Badalona). Situació i problemàtica de l'habitatge*,²⁹ del qual és autor entre d'altres Joan Costa.

8. L'obra de Raimon Bonal *Coexistència difícil i dinàmica social a Santa Coloma de Cervelló (Setembre de 1989)*.³⁰ El treball es centra en tres aspectes

²⁴ *Op. cit.*, 1988, pàgs. 91-93.

²⁵ *Op. cit.*, 1988, pàgs. 119-120.

²⁶ *Op. cit.*, 1988, pàgs. 120-121.

²⁷ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1989*, Barcelona 1989, pàg. 24.

²⁸ *Op. cit.*, 1989, pàg. 41. *AAVV Catalunya cap a l'any 2000*, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Editorial Blume, Barcelona, 1979. Els autors de l'esmentada obra són: Anna Mª Cabré, Jaume Fonolleda, Joan Majó i Cruzate, Joan Cals, Joaquim Franch, Hèlios Pardell, Manuel de Solà Morales i Rubió, Glòria Rubiol, Nèstor Luján, Gabriel Ferraté, Antonio Marzal, Tomas Pou i Joan Prats.

²⁹ *Op. cit.*, 1989, pàg. 57.

³⁰ *Op. cit.*, 1989, pàgs. 65-66.

diferenciats, però alhora interrelacionats, del municipi: el reconeixement del territori, la seva població i l'aproximació històrica i actual de la Colònia Güell com a nucli diferenciat de població.

9. L'any 1987 es va realitzar l'*Actualització i ampliació de l'enquesta d'equipaments culturals de Catalunya*.³¹ La tipologia per tal de descriure els equipaments va ser la següent: biblioteques, museus, galeries d'art, sales d'exposició, cinemes, teatres i auditoris.

10. Ha col·laborat en la realització d'alguns seminaris en la novena edició del Curs d'Estiu d'Estudis Pirinencs.³² Els temes que es van desenvolupar van ser els següents: patrimoni etnològic, silvicultura de muntanya, medi natural, parcs naturals de muntanya, ecologia de muntanya i informàtica.

11. El treball d'investigació *Creixement urbà i agents de la producció de l'espai: el cas de la ciutat de Lleida, 1940-1980* del qual és autor Joan Vilagrasa Ibars. Aquest estudi va ser becat per la fundació els anys 1982 i 1983 i per tant ja surt en el període anterior, però ha estat publicat l'any 1990.

12. Joan Costa, Adela Ros i Elisabeth Tejero han realitzat un estudi sobre un districte de Barcelona i la seva evolució en els deu primers anys de democràcia. L'obra té el títol *El districte IX: deu anys d'Ajuntaments democràtics*.³³

13. Joan Costa és autor d'un estudi titulat *La Mancomunitat «La Plana». Què és, com és i com viuen els seus veïns*.³⁴ La Mancomunitat està formada per onze municipis: el Brull, Hostalets de Balenyà, Malla, Muntanyola, Sant Martí de Centelles, Santa Eulàlia de Riuprimer, Seva, Taradell, Tona i Viladrau, de la comarca d'Osona, i Aiguafreda, de la comarca del Vallès Oriental. El punt de referència o centre de la Mancomunitat es troba fora d'aquests onze municipis, és Vic. L'anàlisi de l'estudi se centra en els següents temes: les diferències demogràfiques, culturals i de dinàmica associativa en funció del medi en què viuen –rural o urbà–, el problema immigratori, la política social a adoptar en el medi rural, les mancances en el camp de la instrucció i el desinterès de les persones joves i adultes per les activitats socioculturals. Cal destacar que dels nuclis que formen la Mancomunitat alguns tenen un poblament dispers o en nuclis de població molt petits, com el Brull, Malla o Santa Eulàlia de Riuprimer.

14. La darrera publicació que citem es de caire estadístic; el seu títol, *Els Països Catalans en xifres, 1992*,³⁵ així ho suggereix. L'àmbit territorial inclou Catalunya, el País Valencià i les Illes. Consta de 39 taules, 6 gràfics i 2 mapes, on s'analitzen els següents àmbits: territori i població, treball, sanitat, ensenyament, renda i consum, sector financer, turisme, transport i comunicacions, comerç exterior, eleccions, llengua i mitjans de comunicació, activitat econòmica i els Països Catalans i la CE.

³¹ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1990*, Barcelona, 1990, pàg. 26.

³² *Op cit.*, 1990, pàg. 31.

³³ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1991*, Barcelona, 1991, pàg. 96.

³⁴ *Op cit.*, 1991, pàgs. 96, 126-129.

³⁵ Fundació Jaume Bofill *Butlletí extraordinari 1992*, Barcelona, 1992, pàg. 52.

4. Conclusions

Les línies d'actuació de la Fundació Jaume Bofill es definirien a grans trets en els següents punts:

1. L'objectiu que es va plantejar la Fundació des dels seus inicis va ser la de compensar els efectes perniciosos del règim franquista, emmarcada dins una línia de pensament que ja s'albirava en aquells moments en el context europeu, com per exemple el Maig Francès i la Primavera de Praga.

2. La Fundació té la finalitat de preparar investigadors, donar a conèixer els problemes i proposar alternatives que facin possible la recuperació de la identitat de Catalunya.

3. Existeixen dues maneres de promoure els projectes d'estudi per part de la Fundació. La primera és a partir de la iniciativa pròpia de la Fundació i la segona a partir d'una sèrie de projectes presentats per terceres persones, però fidels a la línia de recerca de la mateixa Fundació.

4. Els temes d'interès de la Fundació s'han centrat a donar a conèixer la cultura i la història de Catalunya com a fet diferencial, la qual cosa s'ha fet palès en els treballs becats per la pròpia Fundació.

5. En un principi l'interès de la Fundació no es va decantar per l'anàlisi i organització territorial, però a mesura que s'anava concretant el marc polític de Catalunya va haver-hi un canvi d'orientació en les seves preocupacions, fet que queda palès en la relació d'estudis publicats a partir de l'any 1985.

6. Les línies d'orientació territorial van enfocades a diverses escales del territori, des d'una escala nacional –Catalunya– fins a una escala local.

7. A partir de 1985 amb la incorporació d'Espanya a la CE s'ha atorgat una dimensió internacional als temes desenvolupats per la Fundació, especialment pel que fa als camps sociolaboral, el de la ciència política i el cultural.

Per últim esmentar què amb l'increment de publicacions sobre estudis territorials es reconeix l'esforç dels investigadors en l'àmbit de les ciències socials per un tema que havia estat tabú a l'època de la dictadura i que amb la democràcia ha adquirit el lloc que li pertoca.

Bibliografia

FUNDACIÓ INSTITUT PACIS. FUNDACIÓ JAUME BOFILL. FUNDACIÓ SERVEIS DE CULTURA POPULAR (1991): Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1981): *Bulletí extraordinari 1981*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1982): *Bulletí extraordinari 1982*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1983): *Bulletí extraordinari 1983*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1984): *Bulletí extraordinari 1984*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1985): *Bulletí extraordinari 1985*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1986): *Bulletí extraordinari 1986*, Barcelona.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1987): *Bulletí extraordinari 1987*, Barcelona.

- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1988): *Butlletí extraordinari 1988*, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1989): *Butlletí extraordinari 1989*, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1990): *Butlletí extraordinari 1990*, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1991): *Butlletí extraordinari 1991*, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1992): *Butlletí extraordinari 1992*, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1991): *Catàleg de l'arxiu, 1969-1991*,
Barcelona.
- PORTA RIBALTA, Jordi (1990): «La Fundació Jaume Bofill. Crònica breu de
vint anys», a *Revista de Catalunya*, núm. 40, nova etapa, abril, pp. 61-68.